Andrei Marga

CHINA
CA SUPRAPUTERE

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MARGA, ANDREI
China ca supraputere / Andrei Marga. - București : Editura Niculescu, 2021
Conține bibliografie
ISBN 978-606-38-0572-1

32

© Editura NICULESCU, 2021
Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România
Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55
E-mail: editura@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro
Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro
Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Anca Natalia Florea
Tehnoredactor: Șerban-Alexandru Popină
Copertă: Carmen Lucaci

CNI CORESI
Tipărit la C.N.I. „CORESI" S.A.

ISBN 978-606-38-0572-1

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.
Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.
E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

CUPRINS

Prefață **5**

Introducere **13**

Partea I: Revenirea Chinei **21**

Miracolul chinez 23

China ca stat-civilizație 36

China în ascensiune 47

Ce a inițiat Deng Xiaoping? 53

China și criza creditului 61

De unde vine puterea? 66

Partea a II-a: China în lumea globalizată **83**

China în constelația globală 85

China ca „pivot" al politicii externe americane 96

Cunoaștere *versus* clișee. Henry Kissinger despre China 104

Lumea văzută din China 119

Diplomația armoniei 125

Partea a III-a: Cultura chineză **133**

Despre cultura chineză 135

Chinezii despre propria cultură 145

Confucius 152

Civismul ca integritate 162

Filosofia chineză. Ezitarea lui Hegel 168

Capitalismul și confucianismul. Opinia lui Max Weber 181

Religia chineză?.....196
Scrierea ideografică și conceptele. Eroarea lui Renan..... 203

Partea a IV-a: Reconfigurarea actuală..... 211
Continuarea dezvoltării 213
Obstacole? 217
„Visul chinez”.....221
„Noul tip de supraputere”.....228
„Noul Drum al Mătăsii”.....233
Democratizarea Chinei.....237
Drepturile omului în China 240
Agricultura chineză 249
Ecologie inovativă.....252
Educația în SUA și în China 256

Partea a V-a: Perspective actuale 263
Depășirea de sine. Contra lui Chris Patten 265
China și prevalența Occidentului 270
Ce fel de țară este China? 273
De ce China? 275

Partea a VI-a: China între supraputeri..... 281
Nevoia multiculturalismului.....283
SUA și China – un război programat?.....288
Atitudini față de China actuală.....295
Efecte ale noului coronavirus.....302
Ordinea lumii – ce urmează?.....309
Geometria variabilă a supraputerilor.....315
Raportarea la China.....325
România și China.....333

Anexe: Intervenții 339
Revenirea Chinei.....341
Consecințele Jocurilor Olimpice.....344
China în Hong Kong.....346
Reafirmarea Chinei.....349
China ca mare putere.....352
China în cultura lumii actuale.....358
Acțiunea culturală a Chinei.....364
Promovarea culturii chineze.....371
Unde suntem?.....376

Bibliografie selectivă..... 384

Partea a VI-a

CHINA ÎNTRE SUPRAPUTERI

de învățare sistemică. Prin cea strategică avem în vedere capacitatea de a stabili scopuri sistemice pe termen lung, dincolo de măsuri punctuale și management de criză miop, prin calități și competențe critice față de starea unei societăți, ce pot fi construite în cadrul unor coridoare de dezvoltare... Baza pentru aceasta este o capacitate de învățare ce se orientează către logica și dinamica întregului sistem și nu spre cunoașterea detaliată a momentelor particulare izolate" (p. 96). De aceea, pentru cei care reflectează la formele de conducere a societăților cu economie de piață se profilează tema „găsirii unei poziții mijlocitoare între modelul de conducere chinez autoritar și un model democratic, deformat de mitul alegătorului rațional și competent" (p. 97). Helmut Willke vede soluția în „diferențierea și specializarea conform domeniilor tematice dintr-o societate", având în vedere faptul că, pe de o parte, cetățeanul este interesat întotdeauna, cu precădere, de anumite teme și, pe de altă parte, nu există constrângerea obiectivă față de aplicarea principiilor democratice la nivelul societății ca întreg. S-ar putea realiza o „diferențiere a competenței de decizie «de jos»" prin intermediul ONG-urilor, grupurilor de interese, mișcărilor sociale, ce creează o cunoștință în contrapondere cu cea a autorității, și o „diferențiere a competenței «de sus»" prin delegarea de competențe de la Parlament unor instituții, după modelul băncilor centrale. Cele două modele nu sunt luate astfel ca ceva stagnant, imuabil, ci ca pe ceva orientat spre învățare din experiențe concludente.

EFECTE ALE NOULUI CORONAVIRUS

Agitația din jurul răspândirii noului coronavirus nu este gratuită, chiar dacă mai sunt optimiști care o consideră exagerată. Unii cred că este vorba doar despre o gripă. Într-adevăr, nu există încă

până acum mai multe pierderi de vieți omenești decât din cauza gripelor cunoscute în istorie, dar perspectiva este mai curând una sumbră.

După cum spun cei mai buni epidemiologi din SUA, China, Singapore și Australia, SARS-CoV-2 este un virus cu o viteză de propagare neașteptată și capabil de mutații încă nedeslușite de specialiști. Că unele cazuri de contaminații socotite vindecate au recidivat spune destul despre acest pericol. Ceea ce susținea o modelare matematică de la Harvard și a fost reafirmat apoi de cancelarul federal Angela Merkel, anume că zeci de procente din populația globului sunt, în condițiile orei de față, susceptibile de contaminare și că 4-8% este rata deceselor cauzate de acest virus, e demn de luat în seamă. Iar reacția pe scară mare a unor sisteme medicale cu personal înalt profesionalizat, cum sunt cele din Italia sau China, spune totul despre gravitatea virusului și a răspândirii sale.

Coronavirusul-19 și răspândirea sa în peste o sută de țări de pe glob pune pe gânduri orice om responsabil. Firește, fiecare poate avea multiple considerente. Ceea ce trebuie spus din capul locului este faptul că nicio teorie – economică, sociologică, medicală – nu a anticipat fenomenul sau nici măcar nu a făcut caz de el. Creionări ținând de *science fiction* au existat și încă există, dar ele contează de obicei *a posteriori*. Numeroase țări, până la urmă umanitatea în general, luptă acum cu o amenințare ce a scăpat anticipărilor. Amenințarea a lipsit, în mod uimitor, mai ales din cercetările științifice, atât de proliferate și de productive în zilele noastre. Faptul că Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a estimat inițial, în martie 2020, la optsprezece luni găsirea unui vaccin antivirus spune ceva. Chiar dacă mai multe vaccinuri au fost descoperite mai repede decât s-a preconizat, este foarte clar că cel puțin doi ani va fi de luptat din greu cu acest virus pe tot globul. De asemenea, câteva vaccinuri existând deja pe piață, o altă

provocare este acum ca acestea să ajungă la câți mai mulți cetățeni ai lumii!

Nu se știe cu precizia dorită nici proveniența SARS-CoV-2. Prima ipoteză în ceea ce privește noul coronavirus detectat mai întâi în Wuhan a fost că acesta provine din piața de fructe de mare a orașului chinez. Apoi, ipoteza cea mai probabilă a fost aceea conform căreia ar fi vorba despre un virus transmis de la lilieci celor care îi folosesc ca hrană. Orice ipoteză are nevoie însă de confirmări. Cel mai cunoscut epidemiolog chinez, Zhong Nanshan, spune că originea noului coronavirus ar putea fi în altă parte decât în Wuhan, chiar dacă SARS-CoV-2 a fost descoperit aici. Nu este clar cum s-a întâmplat că în anumite locuri virusul a fost contractat de persoane care nu au avut contact cu cineva provenind din zona contaminată. Este curios cum dintr-un singur loc se poate produce o contaminare rapidă pe o suprafață atât de mare.

Astăzi, se poate asuma neîndoielnic că oriunde în lume este posibilă izbucnirea unei epidemii care să ia rapid o amploare globală. Peste toate, înseși caracteristicile lumii în care trăim și, în fond, stilul de viață propriu fiecăruia dintre noi sunt fără precedent. Acum sunt afectați mai ales maturii, dar nici tinerii nu sunt invulnerabili. Dacă este lucid, în acest moment niciun om de pe planetă nu se mai poate socoti în siguranță.

Fiind o amenințare în creștere, nu poate fi vorba încă despre a trage concluzii. Însă câteva fapte sunt evidente.

Cunoașterea unora dintre premisele indispensabile vieții civilizate a progresat enorm. În rest, totuși, necunoașterea rămâne un ocean imens. De aceea, între altele, vor trebui inițiate programe de cercetare noi sau de o anvergură nouă, consacrate cunoașterii potențialelor epidemii și găsirii din vreme a unor antidoturi. Științele sociale sunt „provocate" la a explora stilurile de viață și presupozițiile lor, precum și la a concepe schimbări realiste.

Vrem, nu vrem, nu este sector al vieții din civilizația modernității târzii care să nu fie atins direct sau prin diferite implicații. Economia este afectată din greu. Aproape în toate țările industrializate s-a ajuns la imobilizarea angajaților la domiciliu, cu pierderile de producție corespunzătoare. Exporturile spre cea mai mare piață a lumii, China, s-au redus considerabil, în mod inevitabil, cu toate măsurile luate de autorități și firme, după cum au fost și încă sunt afectate exporturile chineze pe alte piețe – cu toate consecințele ce decurg de aici. În mod fatal, Germania, cu prestigioasa ei prezență pe piața chineză, va avea de suferit pe termen lung, iar de economia germană depinde economia europeană. Odată redusă activitatea din industrie, producția de petrol trebuie și ea diminuată, ceea ce aruncă în dificultăți un alt șir de țări, cu efecte pentru toți ceilalți. Turismul a clacat deja, în mare măsură, peste tot în lume. Este suficient să ne imaginăm consecințele pentru țări precum Italia și Spania, dar și pentru alte state ce cultivă turismul ca industrie de bază. Transporturile, mai ales cele aeriene, par să fie la pământ cât timp unele dintre cele mai puternice companii, United Airlines sau Lufthansa, și-au redus masiv zborurile și personalul.

Un adevăr încetează cu totul să fie retoric. *Multe probleme sunt de așa natură, încât nimeni nu le mai poate rezolva singur.* Nici astfel de epidemii nu se rezolvă de vreo țară fără a coopera cu alte state. Și de această dată s-a conturat clar o nevoie stringentă de cooperare – în cercetarea științifică, dar și în multe alte domenii. S-a găsit vaccinul anti-COVID-19 (produs de mai multe companii), se așteaptă să se găsească și tratamentul și, în cele din urmă, prevenția – dar toate acestea se vor obține într-un timp rezonabil numai dacă va exista o cooperare la nivel internațional.

Gândind asupra epidemiei cu noul coronavirus, se poate reflecta la continente, la culturi tradiționale și la regimuri politice. În definitiv, descrierile de fapte sunt necesare. *Numai că trebuie*

din nou constatat că reflexele dogmatice – de genul „anti", cum s-au exprimat și la noi, și în alte țări – nu dau rezultate. Unele state se confruntă deja cu „rasism antiasiatic", dar și acesta va trebui să cedeze în fața realităților, cum au cedat și alte rasisme, și alte episoade „anti" din trecut. Nimeni nu te poate împiedica să aperi valorile proprii, dar „corectitudinile politice" ale timpului actual nu sunt soluții într-o lume în care fiecare depinde de alții și, într-un fel, toți de toți, iar centrul de greutate al lumii, nu doar cel demografic, s-a mutat pe malurile Pacificului.

În lume există mult dogmatism, chiar și la oamenii care se bat cu pumnul în piept cât de antidogmatici sunt. Toți cei avizați, din SUA și Europa, au constatat însă că „politica deschiderii (*opening-up*)" și „politica armoniei" au fost aplicate fără ezitare de China în toată această situație creată de SARS-CoV-2. Chinezii și-au asumat o abordare cu datele pe masă, iar strategia „circumscrierii și îngrădirii", a „izolării (*containment*)" prompte a zonei afectate de răspândirea virusului au aplicat-o riguros.

Cu al doilea pas, China este prima țară care a oferit unor state europene lovite de pandemie sprijinul său constând în specialiști, tehnică medicală și medicamentație. Acest lucru poate fi interpretat cum se dorește de către oricine, dar lasă să se vadă, înainte de orice, o dorință de cooperare între oameni.

O altă realizare a Chinei în acest context este prima oprire a răspândirii virusului, urmată și de găsirea mijloacelor și a tehnicilor de combatere a SARS-CoV-2. Provincia Hubei, cu o populație de peste cincizeci de milioane de persoane, a început să-și reia activitățile după numai două luni de „izolare (*containment*)". Cele mai multe regiuni ale țării, în frunte cu metropolele Beijing, Shanghai, Hangzhou, au putut fi ferite de răspândirea virusului.

În a doua parte a lunii martie, în 2020, China a fost țara care a sprijinit peste 83 de alte state în lupta lor cu noul coronavirus. Medicii chinezi și medicamente chineze au ajuns în aceste țări.

Până și președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a adresat mulțumiri Chinei pentru sprijinul acordat Italiei.

Până acum s-a considerat că cea mai mare distrugere o pot aduce armele nucleare. A avut loc o înarmare nucleară, iar proliferarea nucleară nu a putut fi oprită. Devine însă tot mai clar un fapt: nu este nevoie de bombe atomice ca să pui pe butuci lumea. Acest lucru se poate face și altfel.

Conexiunile de pe glob sunt tot mai multe, încât nimeni nu mai poate ieși practic din ele. Este limpede că procesul de globalizare a schimbat organizarea și chiar soarta lumii – în bine, lărgind astfel contactele, și în mai puțin bine, făcând lumea vulnerabilă, pe scară extinsă, la ceva de genul unei epidemii. Este incontestabil că viteza de răspândire a noului coronavirus pe suprafața Pământului a fost favorizată de globalizare și de mobilitățile fără precedent pe care ea le presupune, în condițiile unui trafic mai intens ca oricând.

Dar ce este de făcut? Corectarea globalizării? Eu susțin că a și început să se realizeze – Statele Unite au dat semnalul în urmă cu patru ani (vezi Andrei Marga, *După globalizare*, Meteor Press, București, 2019). Corectura se face în orice condiții. Dar oricum am privi lucrurile într-o discuție despre globalizare, se simte nevoia unor mecanisme de repliere rapidă într-o lume aidoma unei comunități enorme, care vor trebui gândite de pe acum.

În Europa, problema are un caracter și mai concret. Sistemul Schengen rămâne un mare pas istoric, liberalizând mobilitățile. El nu are alternativă rațională. A fost clar, însă, de multă vreme, că și acest sistem are nevoie de mecanisme de repliere contra terorismului. Acum necesită și mecanisme de repliere contra epidemiilor. Și din acest punct de vedere, este adevărat ceea ce spunea Pierre Manent (*La raison des nations. Réflexions sur la démocratie en Europe*, Gallimard, 2006) – și anume că nu poate exista democrație fără stat național. *Acum este clar că nu poate exista nici*

apărare în fața amenințărilor fără o administrație națională funcțională.

O epidemie ca cea pe care o înfruntăm astăzi pune sub semnul întrebării mari, actuale și viitoare acțiuni colective – reuniuni, spectacole, auditorii ample, participări la întreceri sportive. Pune sub semnul întrebării și mobilitățile. Se vor găsi, desigur, antidoturi, încât toate acestea să fie afectate cât mai puțin în viitor.

Însă o epocă pare să se încheie – aceea în care oamenii participă la asemenea acțiuni fără teamă și fac mobilități lejer, ca până acum. Marile adunări de oameni și mobilitățile vor trebui să fie mai precaute. O „de-densificare" a locurilor de desfășurare a activităților și de trăire a vieții va trebui operată.

Vrând-nevrând, s-a produs deja o vastă reorganizare a activităților. Internetul și televiziunea vor intermedia în continuare transmiterea unor evenimente care au loc în industrie, cultură, educație, precum și în alte domenii. Reconstrucția educației, mai ales a celei universitare, va trebui deja angajată. Din multe motive, cel puțin în Europa, ea se impune. Oricum, totul trebuie regândit.

În orice situație, inclusiv în cea optimă, în care vaccinurile specifice, tratamentele adecvate și mijloacele preventive vor fi la dispoziția cetățenilor lumii, un adevăr se va impune. *Soluțiile doar „tehnice" – de natura asigurării asistenței medicale, oricât de dezvoltate – nu vor fi de ajuns. O reorganizare a stilului de viață în modernitatea târzie va fi indispensabilă, dacă este ca oamenii, la diferite niveluri – individual, în comunitatea de viață, ca națiuni, ca umanitate –, să-și păstreze libertățile cucerite.*

Lupta cu noul coronavirus a arătat deja o capacitate a statelor de a organiza o apărare în condiții noi, în care banala chemare „Stați acasă!" devine strategie. Multe țări aplică deja această strategie – desigur, împreună cu plasarea la domiciliu a unor activități, pentru a nu genera alte pierderi – ce pare în stare să limiteze răspândirea virusului și apoi combaterea lui.

ORDINEA LUMII – CE URMEAZĂ?

Sunt puțini aceia care ajung în roluri de decizie și au capacitatea de a face o analiză proprie. În mod sigur, în reflecțiile asupra relațiilor internaționale, Henry Kissinger este unul dintre ei, alături de Helmut Schmidt, Jacques Attali și Shlomo Avineri, de pildă. Cine este interesat de o gândire elaborată în acest domeniu, cu o viziune propriu-zisă, se impune să-i citească pe cei enumerați, mai cu seamă atunci când este vorba despre turbulențele acestor ani (terorismul, proliferarea nucleară, resurgența fundamentalismelor, situația din Ucraina etc.) și cu deosebire în atmosfera unui nou conformism, ce s-a instalat, cum se poate ușor observa, în mințile și în opiniile oamenilor.

Henry Kissinger are, desigur, avantajul că vine din locurile în care se iau deciziile cu cel mai larg impact, el însuși fiind la un moment dat coautor al acestora. După ce a publicat volumul *On China* (2012), în care a apărat bazele abordării lumii puse de înțelegerile Nixon – Mao Zedong, inovativul cugetător a apărut în librării cu o lucrare mult așteptată, *World Order* (Penguin, New York, 2014). Familiarizat cu „realismul" unui Metternich sau Bismarck, pe care îi și continuă de altfel, Henry Kissinger vrea să capteze direcția evenimentelor într-o lume în care nici accidentele, nici haosul nu ies din discuție. El se întreabă cum s-ar putea ajunge astăzi la o ordine internațională viabilă?

Răspunsul său se distanțează de la început de clișeele actuale, considerând ordinea mondială ca un fruct al unui proces deschis, ce îi antrenează pe toți actorii. Invocarea lui Heraclit din Efes, cu filosofia perpetuei deveniri, ca orizont al cercetării, este, de altfel, grăitoare. Cinci premise generale reies din analiza volumului *World Order*, al lui Henry Kissinger.

Prima este aceea că exercitarea „puterii blânde (*soft power*)" și valorile umanitare nu sunt suficiente pentru a asigura o ordine mondială, deși numai o ordine acceptată, deci neconstrânsă, este viabilă. „Ordinea în acest sens trebuie să fie cultivată; ea nu poate fi impusă" (p. 8), dar se obține într-un sistem conceput în mod riguros (p. 368).

A doua este cea care susține că „nicio societate singură nu a avut vreodată puterea, nicio conducere reziliența și nicio credință dinamismul să-și impună în lume vederile într-un mod durabil" (p. 105). Nimeni nu poate controla totul, așa încât pluralitatea actorilor trebuie luată ca punct de plecare al unei ordini internaționale viabile.

A treia premisă generală este aceea că avem nevoie în continuare de „sistemul westfalian al ordinii mondiale" – bazat, cum se știe, pe state ce se bucură de „suveranitate", cuprinse într-o „comunitate mondială (*world community*)". Ordinea mondială, argumentează Henry Kissinger, presupune și în zilele noastre, precum odinioară, „echilibrul puterilor (*balance of powers*)". În modernitatea în care ne aflăm, cu „comunicații instantanee și flux politic revoluționar" (p. 8), este nevoie de un „sistem westfalian global", care stabilește reguli de abordare a litigiilor și pune limite rezonabile comportamentului fiecărui actor. Așa cum, în secolul al XVI-lea, câteva sute de europeni oripilați de un război epuizant au conceput prevenirea recurenței acestuia, „timpul nostru, fiind confruntat cu perspective chiar mai grave, resimte nevoia să se acționeze pe baza necesităților sale, înainte de a fi copleșit de ele" (p. 373).

A patra premisă este aceea că politica și omul de stat trebuie să aibă capacitatea de a rezolva permanent două probleme – „legitimarea" deciziilor și exercitarea „puterii". „Pentru a fi sustenabil, orice sistem al ordinii mondiale trebuie să fie acceptat ca just – nu doar de lideri, ci și de cetățeni [...]. Ordinea și libertatea, descrise uneori ca poli opuși în spectrul experienței, ar trebui înțelese în

interdependență" (p. 8). Dinspre conflictele existente vin, însă, în zilele noastre, presiuni de a lua în considerare scopuri politice și religioase pe o suprafață mai largă, încât este stringentă nevoie de „o nouă definiție a legitimității politice și internaționale" (p. 134). Problema pentru liderii statelor este de a se ridica peste urgențele de acțiune din fiecare zi și de a asigura integrarea experiențelor istorice și a valorilor aflate în competiție (p. 9).

A cincea premisă generală constă în faptul că situația lumii poate aluneca oricând în capcana diverselor pericole. De aceea, mereu trebuie trase învățăminte din intrarea statelor în Primul Război Mondial, de la început evitabilă, produsă de fapt în urma unui șir de erori și de reacții inadecvate la terorism (p. 82). Europa trebuie să-și recapete abilitatea de a distinge între „tactică și strategie" (p. 229) și să-și procure necesarul de „legitimitate" nu evitând, ci în legătură cu „strategia" (p. 368). „Europa s-a întors la întrebarea cu care a luat startul, exceptând situația că acum ea are un impact global. Ce ordine internațională poate fi distilată din aspirații concurente și tendințe contradictorii? Care țări vor face parte din această ordine și în ce manieră își vor raporta ele politicile una la cealaltă? De cât de multă unitate are nevoie Europa și câtă diversitate poate ea suporta? Dar întrebarea conversă este, pe termen lung, poate și mai bogată în implicații: dată fiind istoria ei, cât de multă diversitate trebuie să prezerve Europa pentru a atinge o unitate plină de sens?" (p. 93). Identitatea însăși a Europei s-a format în cadrul pluralismului (p. 12) și nu va fi altfel.

Ascensiunea Vestului pe glob a întâlnit, în diferite locuri, ordini tradiționale. Reacțiile erau de așteptat și nu se reduc astăzi doar la pretenții teritoriale, ci vizează stiluri de viață, laturi ale existenței, maniera de a acționa. Pe de altă parte, în raporturile dintre state au avut loc numeroase modificări.

În mod sigur, emergența Chinei ca supraputere schimbă profund viața internațională. În orice caz, s-a ajuns în situația în care

ordinea lumii etalează lacune în multiple dimensiuni și se află, de fapt, într-o „criză" (p. 366).

Bunăoară, statul ca instituție este pus sub semnul întrebării. Însăși Europa unită face încercarea de transcendere a statului național spre o unitate mai amplă. Vedem, pe de altă parte, grupuri sectare din Orientul Mijlociu ce vor să demanteleze state deja existente. Politica și economia intră în coliziune, căci globalizarea reduce suprafața politicilor naționale. Nu există un cadru de consultare al marilor puteri, așa încât, la capătul nesfârșitelor aranjamente contextuale din zilele noastre, să poată fi adoptate pe termen lung niște decizii.

Ce este de făcut în aceste împrejurări? Sistemul westfalian era proceduralist – adică neutral față de politicile interne ale diverselor state. El consta din reguli precum neamestecul în treburile interne ale altui stat, inviolabilitatea frontierelor, suveranitatea, respectarea legislației internaționale. Neutralitatea principiilor îi asigura succesul. Sistemul avea însă o slăbiciune – aceea că nu putea imprima o direcție de evoluție. Această direcție nu mai poate fi lăsată acum în afara discuției, căci înseși riscurile prezentului împing configurarea „viitorului" (p. 372) pe agenda zilei.

O astfel de problemă trebuie pusă însă cu o bună cunoaștere a lumii de astăzi. Henry Kissinger amintește sugestiv ce i-a spus prim-ministrul chinez când i-a mărturisit că țara acestuia i se pare un „mister": „nu este un mister – i-a răspuns Zhu Enlai – dacă se ia în seamă faptul că o mare parte a oamenilor din lumea de astăzi – atunci nouă sute de milioane, acum peste un miliard și trei sute de milioane! – trăiesc în această țară, care nu li se pare deloc un mister".

Iar autorul cărții *World Order* conchide astfel: „Misterul ce trebuie depășit este unul pe care toate popoarele îl împărtășesc – cum pot fi aduse niște experiențe și valori divergente în forma unei ordini împărtășite de toți cei implicați" (p. 10). Aici este cheia ordinii mondiale căutate, care apoi trebuie, desigur, șlefuită.